

PERTTU IMMONEN

Suoma- lainen historia

Kolmen sukun elämää
keisariajalta 2000-luvulle

ATENA

© Perttu Immonen ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2023

Atena
Jyväskylä
atena.fi

KANNEN KUVA: Alfred William Finch, *Öinen tehdasnäkymä*, 1910-luku, öljy kankaalle.

UPM-Kymmenen Kulttuurisäätiö / Rauno Träskelin. Kuvaa rajattu.

ULKOASU: Ville Lähtenmäki.

ISBN 978-951-1-42306-5

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2023

Tyvessä vielä olet, poikaseni, enemmän tiedät kuin olet latvassa.

Kansankirjailija Heikki Meriläinen vuoden 1888 romaanissaan
Korpelan Tapani – Kuvaus kansan elämästä.

Ilmeisesti emo harhautti nuorta lintua kurottamaan liian pitkälle pesäkolosta, jolloin se oli vähällä pudota kokonaan maahan, mutta sai kynsillään otteen kaarnasta ja pyörähti oikeaan asentoon.

Luontokuvaaja Ari Kaarakainen vuoden 2015 *Pohjantikat*-blogissa.

Sisällys

Johdanto	9
----------------	---

Manttaalimiehiä ja sivukansaa

Huittinen, 1800-luku	17
Rantasalmi, 1820-luku	28
Huittinen, 1820-luku	37
Rantasalmi, 1830-luku	46
Huittinen, 1840-luku	56

Ajatuksia tempulla syntyneestä pääkaupungista

Helsinki, 1850-luku	67
Rantasalmi, 1860-luku	78
Huittinen, 1860-luku	87
Helsinki, 1860-luku	97
Rantasalmi, 1870-luku	107

Aika woipi tulla, jotta ollaan kaikki herroja

Huittinen, 1880-luku	119
Helsinki, 1890-luku	128
Rantasalmi, 1890-luku	141
Huittinen, 1890-luku	153
Kotka, 1900-luku	168

Lamput sammuvat

Rantasalmi, 1900-luku	183
Helsinki, 1900-luku	195
Kotka, 1910-luku	209
Rantasalmi, 1910-luku	221
Helsinki, 1910–1920-lukujen taite	232

Rauhan oppipoikia

Viipuri, 1920-luku	247
Rantasalmi, 1920-luku	260

Helsinki, 1920-luku	270
Viipuri, 1920–30-lukujen taite	283
Rantasalmi, 1930-luku	294

Saksan varjo

Helsinki, 1930-luku	305
Nokia, 1930-luku	315
Rantasalmi, 1930–40-lukujen taite	328
Helsinki, 1930–40-lukujen taite	344
Tikkakoski, 1940-luku	357

Neuvostoliiton paino

Rantasalmi, 1940-luku	373
Helsinki, 1940-luku	387
Rantasalmi, 1940–50-lukujen taite	401
Helsinki, 1950-luku	414
Rantasalmi, 1950-luku	429

Amerikan meininki

Helsinki, 1960-luku	443
Rantasalmi, 1960-luku	456
Helsinki, 1970-luku	469
Virrat, 1970-luku	484
Espoo, 1980-luku	497
Virrat, 1980-luku	512

Euroopan kysymys

Espoo, 1980–90-lukujen taite	527
Virrat, 1980–90-lukujen taite	539
Espoo, 1990-luku	547
Virrat, 1990-luku	558
Helsinki, 1990–2000-lukujen taite	568
Suomi 2000-luvulla	577

Lähteet	586
Viitteet	605

Johdanto

Tämän kertomuksen tiennäyttäjänä toimii kolme 1800-luvun suomalaisnaista, jotka johdattavat lukijan sukujensa elämänkohtaloihin. Heistä ensimmäinen, piika ja kutojatar Juliaana Juhontytär, saapui heinäkuussa 1808 satakuntalaiseen Huittisten pitäjään aviottomasti siitetty lapsi kohdussaan. Näin käynnistyy sukukertomus kuvaa Juliaanan ja hänen jälkeläistensä elinvaiheita noin kahden vuosisadan ajalta. Juliaana itse koki lyhyen avioliiton Punkalaitumella syntyneen sotilas ja lump-pukauppias Juha Gladin kanssa. Heidän jälkipolvensa kiertelevät monissa Etelä-Suomen taajamissa sekalaisten käsitöiden merkeissä. 1800-luvun lopussa teolliset massatuotteet alkoivat kuitenkin hävittää vanhoja käsityöammatteja. Sen seurauksena Juliaanan jälkipolvista tuli uuden aikakauden teollisuustyöläisiä, jotka 1900-luvun alussa kapinoivat sekä vanhaa säätyjärjestelmää että uutta kapitalismia vastaan.

Teoksen toinen lähtöhenkilö, Leena Reinikainen, polvistui kesäkuussa 1828 ensimmäiselle ehtoolliselleen itäsavolaisen Rantasalmen seurakunnan puukirkon alttarille. Leena oli ollut vain kolmevuotias isänsä kuollessa, eikä äiti voinut yksin tarjota työlle häävejä elämän lähtökohtia. Siitä huolimatta Leena pääsi avioliittoon talollissukuun kuuluvan nuoren Antti Kärkkäisen kanssa. Leenan sukukertomus keskittyy elämään perinteisessä savolaisessa maalaispitäjässä, jota teollinen vallankumous ei suuresti mullistanut. Mutta 1800-luvun toinen suuri murros, vanhan säätyjärjestelmän purkautuminen, näkyi Rantasalmella sitä selvemmin. Tuolloin koko Itä-Savoa aiemmin hallinnut vanha ruotsinkielinen säätyläis seurapiiri

pirstoutui, ja pitäjä muuttui talonpoikaisvaltaiseksi. 1930-luvulla Leenan jälkipolvet kokivat Suomen talonpoikaiskulttuurin viimeisen suuren kukoistuskauden, jonka talvisota kuitenkin raa’asti katkaisi.

Teoksen kolmannen sukukertomuksen käynnistää piika Lena Stina Johanneksentytär, joka muutti joulukuussa 1851 Suomen suurruhtinaskunnan pääkaupunkiin Helsinkiin. Lena Stinan syntyperä oli suomenkielinen, mutta hän tottui kaupungeissa piikoessaan ruotsiin, josta tuli vähitellen hänen uusi äidinkiелensä. Myöhemmin Lena Stina avioitui espoolaiseen Währströmin talonpoikaissukuun ja kasvatti liudan ruotsinkielisiä lapsia, jotka tavoittelivat korkeampaa elintasoä Helsingissä, Kotkassa ja Viipurissa. Koska säätyjärjestelmä samaan aikaan mureni, ei Lena Stinan jälkeläisistä kuitenkaan tullut varsinaista porvaristoa, vaan osa itsenäisen Suomen uutta keskiluokkaa. Siitä huolimatta Lena Stinan jälkipolvet joutuivat kokemaan – ruotsikielisyytensä tähden – sekä suomenmielisen porvariston että sosialistisen työväenluokan ennakkoluulot.

Tämä teos kuvaa suomalaista historiaa ajanjaksolla, joka ulottuu 1800-luvun alusta 2000-luvun taitteeseen. Kaikki kirjassa esitellyt suvut ovat tavallisia ainakin siinä mielessä, että niiden kohtaloita ei ole tätä ennen tiettävästi kartoitettu yhdessäkään tietokirjassa. Eivätkä mainitut suvut ole tämänkään teoksen varsinainen pääkohde, vaan ne toimivat eräänlaisina oppaina kaikkien suomalaisten arkihistoriaan. Teoksen suvut ovat keskenään sen verran erilaisia, että ne tarjoavat historiaan toisiaan täydentävät näkökulmat. Siinä sivussa ne luovat valoa aiemman historiankirjoituksen muutamiiin pieniin katve-alueisiin. Teoksen päähuomio kohdistuu sellaisiin historiallisiin tapahtumiin, jotka valitut esimerkkisuvut itse näkivät ja kokivat – siitä pääotsikko *Suomalainen historia*. Tästä näkökulmasta katsottuna erilaiset arkiset keksinnöt olivat vähintään yhtä tärkeitä historian merkkipaaluja kuin politiikan ja kulttuurielämän ilmiöt. Voitaisiinkin jopa väittää, että historiallisten tapahtumien merkitys on viime kädessä siinä, miten ne vaikuttivat tavallisten ihmisten arkeen.

Seuraavaan 1800-luvun karttaan on hahmoteltu Suomen suurruhtinaskunnan läänit ja maakunnat. Karttaan on erikseen merkitty tämän teoksen lähtöpaikkakunnat Huittinen (Satakunta), Rantasalmi (Savo) ja Helsinki (Uusimaa).

Teoksen lähdeaineistoa tai aihealueita ei rajattu etukäteen millään tavalla, vaan teksti on tieteen tahtoen koottu monenkirjavista aineksista. Sen tähden teoksen kirjoittamista sävytti aito sattumanvaraisuuden tunnelma, mikä toivottavasti tuo lopputulokseen elämänmakua. Tätä samaa tavoitetta tukevat lukuisat aikalaislähteistä poimitut lainaukset, jotka on erotettu muusta tekstistä *kursiivilla*. Tekstin arvaamattomuutta voi lisätä myös se, että yksittäisten sukujen ja koko kansakunnan tärkeimmät murroskohdat joskus osuivat eri ajanjaksoihin. Toisin sanoen kansakunnan vaikeinkin kriisi voi olla yksittäiselle ihmiselle melko tasaista arkea, kun taas jälkimmäisen pahimmat kipupisteet voivat ajoittua kansakunnan parhaimpaan nousukauteen.

Yksi teoksen kolmesta kertomuksesta liittyy kirjoittajan omiin sukujuuriin, mikä tuo teoksen loppuun henkilökohtaista sävyä. Tähän ratkaisuun oli useita erilaisia syitä. Osaksi se johtui työn lähtökohdista – teoksen alkuperäisenä innoittajana oli pieni sukupuu, jonka kirjoittaja kokosi vuosia sitten omille lapsilleen. Tämä lähtökohta lievitti taustatutkimusten eettisiä ongelmia, sillä omaa sukuaan historioitsijakin voi käytännössä kuvata hieman vapautuneemmin kuin ventovieraita ihmisiä, joiden yksityisyyttä on varjeltava ei-toivotulta huomiolta. Omasta suvusta oli myös helpompaa koota suullista muistiaineistoa, mikä tässä tapauksessa tapahtui vähitellen ja niin pitkän ajan kuluessa, että osa tiedonantajista ehti menehtyä ennen kuin sai käsikirjoituksen tarkistettavakseen. Muistitiedon epäluotettavuus ei ollut tälle teokselle polttava ongelma, koska sitä käytetään ennen kaikkea aikalaisasenteiden heijasteena, joka on kiinnostavaa muistojen totuus pohjasta riippumatta. Epäluotettavat tiedot on tekstissä merkitty »kerrottiin»-tyyppisellä lisämäärällä, ja lähteiden epävarmuuskohtia eritellään tarvittaessa loppuviitteissä. Ensimmäiseen loppuviitteeseen on sujutettu myös kiitokset käsikirjoitusta kommentoineille tai työtä muutoin avittaneille ystäville, sukulaisille ja kollegoille.¹

TEOKSEN MUOTOKIELI on entuudestaan tuttu niille lukijoille, jotka ovat lukeneet kirjoittajan edeltävän julkaisun, 1400–1800-lukuja käsittelevän *Suomen rahvaan historian*. Näiden kahden teoksen kuvaamat aikakaudet erosivat toisistaan perustavanlaatuisella tavalla. 1800-luvun alkuun asti Suomi oli ensinnäkin osa Ruotsia, eikä maalla ollut juuri minkäänlaisia itsenäisen valtion tunnusmerkkejä. Varhaisina vuosisatoina Suomi oli lisäksi jakaantunut elinkeinoiltaan ja kulttuureiltaan omintakeisiin maakuntiin – kuten Satakuntaan, Savoan ja Uuteenmaahan. Mutta kun maa 1800–1900-luvuilla aikuistui ja itsenäistyi, maakuntien väliset erot vähitellen tasoittuivat. Samalla Suomen tärkein sisäinen jakolinja asettui kasvavien kaupunkien ja muuttotappioista kärsivän maaseudun väliin, mitä tämäkin teos monelta osin kuvaa. Vähintään yhtä suuri murros tapahtui ihmisten sosiaalisessa liikkuvuudessa. Varhaisina vuosisatoina lapset olivat perineet säätyasemansa ja elinkeinonsa vanhemmiltaan, mutta 1800–1900-luvuilla koululaitos alkoi syrjäyttää sukukohtaiset perinnäistävät. Niinpä entistä useammat lapset ajautuivat aloille, jotka olivat heidän vanhemmilleen vieraita. Tämä ei aina miellyttänyt vanhempia, jotka menettivät osan entisestä arvovallostaan eivätkä aina tienneet, millaisia neuvoja antaisivat muuttuvaan maailmaan lennähtäville poikasilleen.

Vanha ja uusi aikakausi olivat niin erilaisia, että jopa aika itsessään muuttui. Vanhaa Ruotsin vallan aikaa oli leimannut maaseudun kehämäinen elämänrytmi, joka keskittyi vuodenaikojen kiertoon ja niiden määräämiin jaksottaisiin työtehtäviin. Ajan teknis-taloudelliset kehitysaskleet olivat lyhyitä ja haparoivia, ja ne usein peruuntuivat aina seuraavina sota- tai katovuosina. 1800-luvun lopussa Suomi sen sijaan astui suhteellisen vakaalle kehityksen tielle, joka johdatti sen maailman kehittyneimpien, rikkaimpien ja onnellisimpien kansakuntien joukkoon. Tällä uudella aikakaudella teknologiset, kulttuuriset ja taloudelliset muutokset olivat hyvin nopeita, ihmisten kannalta joskus liiankin nopeita.

Kaikkien näiden muutosten keskellä ihminen itse pysyi olennaisilta osin samana. Useimmat ihmiset yrittivät muo-

dostaa parisuhteita ja perheitä, mikä tietysti on perusedellytys pitkien sukukertomusten olemassaololle. Samalla useimmat suomalaiset yrittivät tulla toimeen lähimpien naapureidensa ja yhteiskunnan kanssa. Niinpä vain harvat ihmiset olivat asenteiltaan täysin mustavalkoisia – tai edes punavalkoisia. Mutta ihmiset eivät tietenkään olleet keskenään yksimielisiä tai samanlaisia. Käsillä olevan teoksen kannalta ihmisen kenties kiinnostavin ominaisuus liittyy siihen, miten hän asennoituu muutokseen. Tämä piirre on olennainen koko ihmislajin säilymiselle, ja siinä on suuria yksilökohtaisia eroja. Jotkut ovat hyvin uutuudenjanoisia tai suorastaan tuottavat yhteiskuntaan höyry- ja tietokoneen kaltaisia keksintöjä, kun taas toiset jämähtävät hajamielisesti vanhoihin tapoihinsa, ajelehtivat valtavirran mukana tai vastustavat periaatteesta kaikkea muutosta. Heistä etenkin viimeksi mainitut, muutosvastarinnan edustajat, joutuivat aikakauden uudistusten vyöryssä vähitellen pahenevaan alakynteen.²

Manttaalimiehiä ja sivukansaa

1800-luvun alussa Ranskan valloittajakeisari Napoleon yritti taivuttaa koko Euroopan valtikkansa alle. Hän kuitenkin kurkotti liian kauaksi itään ja näännytti armeijansa Venäjän laajoille aroille. Samalla hänen kukistajastaan, keisari Aleksanterista, tuli maanosan juhlituin sankari. Jo tätä aiemmin keisari oli ottanut haltuunsa Suomen suurruhtinaskunnan, jolle hän salli monia erioikeuksia – Suomi sai pitää vanhat ruotsalaiset lakinsa ja luterilaisen uskonnon, ja maa sai jopa ensimmäisen oman hallituksen. Näillä keinoin keisari rauhoitti suurruhtinaskunnan uskolliseksi alusmaakseen. Suomi olikin 1800-luvun alkupuolella unelias ja takapajuinen maa, jonka kaupungit olivat pieniä ja sivistyneistö ohutta. Maatalous oli suurruhtinaskunnan ylivoimaisesti tärkein elinkeino, mutta riipeän väestönkasvun tähden viljelysmaata ei riittänyt kaikille. Niinpä maaseudun polttavin säätyraja asettui maanomistajien ja kasvavan tilattoman kansanosan väliin.

Huittinen, 1800-luku

*Suomen tytön poskipäihin veri vaatii kukkaiset.
Hall' ei pysty harmaa näihin, näit' ei pane pakkaset.
Luonnossa on lempeyttä, sydämessä siveyttä...*

Jaakko Juteinin vuonna 1816 kirjoittama runo tunnetaan parhaiten nimellä *Arvon mekin ansaitsemme*.

Piika Juliaana Juhontytär muutti Huittisiin vuoden 1808 heinäkuussa. Hän oli tuolloin näkyvästi raskaana, minkä myös Juliaanan muuttokirjat rustannut pappi havaitsi. Pappi ei kuitenkaan pitänyt tämän Pohjois-Satakunnassa syntyneen 23-vuotiaan neitosen raskaudentilaa siunattuna. Juliaana ei näet elänyt aviossa, joten raskaudentila todisti hänen syyllistyneen avioliiton ulkopuoliseen sukupuoliyhteyteen, salavuoteuteen. Sen tähden pappi tiedusteli Juliaanalta tämän kohdussa kasvavan lapsen isän nimeä. Juliaana ei kuitenkaan suostunut paljastamaan salavuoteuskumppaniaan, joten tämän henkilöllisyys jäi epäselväksi.

Edeltävänä vuonna, ennen Ruotsin ja Venäjän välisen sodan puhkeamista, Juliaana oli joka tapauksessa työskennellyt piikana Huittisten eteläpuolella Loimaan pitäjässä, josta hän poistui kesken pestuukauden arvatenkin juuri raskautensa tähden. On mahdollista, että joku Loimaan talonpoika oli maannut Juliaanan. Mutta todennäköistä se ei ollut, koska isännät olivat perheellisiä miehiä, jollaisen syrjähyppy, huoruus, oli selvästi salavuoteutta vakavampi ja harvinaisempi rikos. Kyse ei ollut myöskään venäläissotilaiden tekosista, koska nämä valtasivat Satakunnan vasta kolme kuukautta Juliaanan lapsen siittämi-

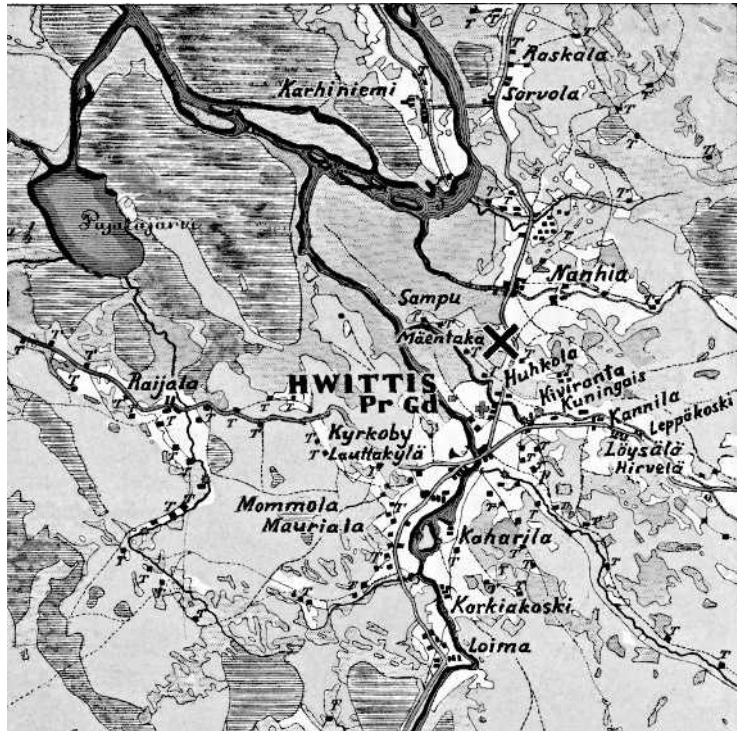
sen jälkeen. Lapsen todennäköisin isä olikin eräs räätäli, jonka kanssa Juliaanan mainittiin olleen aiemmin kihloissa. Tämä räätäli oli ilmeisesti vietellyt Juliaanan naimalupauksilla, mutta karkasi sitten tosipaikan tullen matkoihinsa. Yksi syy kihlauksen kariutumiseen saattoi olla isorokko, joka levisi armeijoiden vanavedessä Satakuntaan, tartutti rokottamattoman Juliaanan ja tarveli tämän ulkonäön paiseilla ja arvilla, mikä saattoi tyrehtyttää mainitun räätälin naima-aiheet. Myös taloudelliset syyt saattoivat kannustaa räätäliä kypälämäkeen. Koska Juliaana sa- lasi lapsensa isän nimen, on toisaalta mahdollista, että hän sai jonkun lantin korvaukseksi siitä, että säästi rikoskumppaninsa sakkomaksulta.

Mitä Huittisten pitäjän tavallisiin asukkaisiin tuli, he asenoituivat salavuoteuden syntiin vaihtelevasti. Talontyttäri- lle se saattoi olla suurikin häpeä, mutta kirjavissa pestuupaikossa kierteleville piioille ymmärrettävä, jos ei suorastaan välttämätön paha. Palkollisten moraalivaatimukset olivat ikään kuin käytännön pakosta keveämpiä, ja salavuoteuteen haksahaneita piikoja ja renkejä löytyi kaikista pitäjistä. Se ei tietenkään tarkoittanut, että heidän elämänsä olisi ollut helppoa. Monille piioille äpäralapsi oli päinvastoin niin raskas taakka, että he ajautuivat epätoivoisiin tekoihin – lapsenmurhien määrä kasvoi näinä vuosina hälyttävästi. Juliaana ei kuitenkaan tällaiseen hirmutekoon langennut, vaan synnytti pienen tyttärensä syyskuussa 1808 huittislaisessa Mäentaan yksinäistalossa. Siellä huonetoverit opettivat Juliaanalle paikallisia lastenhoitotapoja. Jos vauva oli esimerkiksi levoton ja nukkui huonosti, sanottiin, että siinä on harjaksia. Tällöin lapsi piti kääriä vaatteeseen, johon oli sivelty kaljatynnyrin pohjalta otettua jästirahkaa. Sitten kääre vietiin saunaan ja harjakset vihdottiin pois, jolloin lapsi muuttui rauhalliseksi. Jotkut tosin epäilivät, ettei rauhoittuminen johtunut näkymättömien harjasten irtoamisesta, vaan pikemmin kuumasta saunasta ja vihdalla lyömisestä.

Synnytyksessä naisen otaksuttiin olevan tavallista alttiimpi paljastuksille, joten toimituksen aikana paikalliset saunaämmät saattoivat vielä tivata Juliaanalta tämän lapsen isän nimeä. Mut-

ta Juliaana ei nimeä edelleenkaan paljastanut, ja kun lapsi kuoli pian syntymänsä jälkeen, asia hautautui luonnollisella tavalla. Siitä huolimatta papisto ripitti Juliaanan salavuoteussynnistä Huittisten keskiaikaisessa kivikirkossa joulukuun 11. päivänä. Samassa yhteydessä pitäjän kirkkoherra Arenander piti adventtijumalanpalveluksen, jossa hän saarnasi katumuksen ja parannuksen tärkeyttä. Seurakunta kuunteli saarnaa kirkkosalissa siinä järjestyksessä, jossa heidät rippikirjoissa mainittiin. Huittisissa oli siis jo luovuttu vanhasta, tarkan arvojärjestyksen mukaisesta penkkijaosta, mutta pitäjän tärkeät maanomistajat, *manttaalimiehet*, hallitsivat edelleen kirkon etuosan arvokkaimpia, sinisiksi maalattuja penkkejä. Pitäjän köyhä *sivukansa* sen sijaan istui toisarvoisilla paikoilla kirkon takaosan lehtereillä tai niiden varjossa. Sivukansaksi kutsuttiin Huittisissa kaikkia tilattomia ja maattomia ihmisiä – toisin sanoen *kaikkia niitä, joilla ei manttaalia ole*.³

Kartta Huittisten Kirkonkylän tie-noosta 1800-luvulta. Kuvan keskivaiheilla Huittisten kivi-kirkko ja pappila (*Hwittis Pr. Gd.*). Kirkon ympärille sirottuvat kartanot ja pienet kylät olivat käytännössä yhtä ja samaa, vaihtelevasti Lautta- tai Kirkonkyläksi kutsuttua asuinalueetta. Piika Juliaana Juhontyttären asuintila, Mäentaka, oli kirkon pohjoispuolella Turun–Tampereen maantien varressa. Sen kupeesta virtaava pieni Punkalaitumenjoki yhtyi ensin lännessä Loimijokeen ja sitten pohjoisessa suureen Kokemäen-jokeen.

Vasta pitäjään saapunut ja äpärälapsen synnyttänyt Juliaana oli Huittisten sivukansan joukossa keskivertoa heikommassa asemassa. Hän oli viettänyt aiempina vuosina kiertelevää piianelämää ja päätyi Huittisiin lähinnä pitäjän hyvän työntarjonnan houkuttamana. Huittinen oli vauras satakuntalainen suurpitäjä, johon lukeutui kappelit mukaan lukien kolmisensataa maatilaa ja kuutisentuhatta ihmistä. Pitäjää halkovat Kokemaänojien sivuhaarat, Loimi- ja Punkalaitumenjoki, olivat vuosituhansien saatossa keränneet tienoolle paksun multakerroksen, jonka hedelmällisyys näkyi paikallisten manttaalimiesten elämässä – heidän suurissa ja koreissa asuinkartanoissaan, hevoskieseissä, silkkipukuisissa rouvissa sekä palkollisten ja torppareiden runsaassa määrässä. Huittisen talonpoikien suhteellista arvoasemaa kohotti entisestään se, että pitäjässä asui vain harvoja aitoja ruotsinkielisiä säätyläisiä. Satakunnassa kahtiajako manttaalimiesten ja sivukansan välillä olikin jyrkempää kuin missään muualla maassa. Aitojen säätyläisten silmissä Huittisten suurtalonpojat olivat silti nousukkaita, jotka saattoivat kohdata vieroksuntaa sekä ylemmiltä että alemmilta tahoilta. Osa sivukansasta vihasi suurtalonpoikia jopa enemmän kuin *oikeita herroja*, joiden perinnäisiin erioikeuksiin oli sentään totuttu.

Manttaalimiehet ohittivat Juliaana-piian ripityksen joka tapauksessa olankohautuksella, sillä heillä oli näinä aikoina tähdellisempääkin ajateltavaa. Heidän kotimaansa, joka oli kuullut elimellisesti Ruotsiin yli 700 vuoden ajan, oli edeltäneenä keväänä joutunut venäläisvaltaan. Tämä Suomen sodaksi kututtu tapahtumasarja oli saanut alkunsa Ranskan keisari Napoleonista, joka painosti Venäjää hyökkäämään Ruotsiin heikentääkseen jälkimmäisen liittolaista ja omaa perivihollistaan Englantia. Huittisissa ei käyty Suomen sodan aikana varsinaisia taisteluja, joskin muutamat paikalliset siviilit nujakoivat venäläissotilaiden kanssa ja ammuskelivat näitä syrjäisillä metsätaipaleilla. Tilanne rauhoittui viimeistään vuonna 1809, jolloin Suomen suurruhtinaskunta sinetöitiin osaksi Venäjän keisarikuntaa. Samalla suurruhtinaskunta sai ensimmäisen oman hallituksen, mikä tietyssä mielessä synnytti Suomen valtiollisena

kokonaisuutena. Tämän seurauksena keisariaika tuli myöhemmin tunnetuksi Suomen autonomian aikana.

Tavallinen kansa ei kuitenkaan pohtinut valtiollisia asioita syvemmältä, vaan se kutsui kotimaista virkavaltaa *kruunuksi* vanhaan ruotsalaiseen tapaansa. Tämä oli sikäli luonnollista, että vallanvaihdossa useimmat Ruotsin ajan instituutiot säilyivät entisellään. Suomi sai pitää vanhat ruotsalaiset lakinsa, luterilaisen uskonnon ja jopa vaakunan, jossa ruotsalainen leijona polki jalkoihinsa käyrää itämaista sapelia. Samoin kaikki neljä valtiopäiväsäätyä – aatelisto, papisto, porvaristo ja talonpojat – säilyttivät oikeutensa. Tällaisen suvaitsevaisuuden avulla keisari Aleksanteri käänsi suomalaisten mielialat puolelleen ja ansaitsi heiltä samanlaista kunnioitusta kuin entisaikaiset Ruotsin kuninkaat. Niinpä jo 1810-luvulla todettiin, että Suomen rahvas oli hyvin kiintynyt uuteen *Esivaltaansa, jolla en tarkoita paikallista Hallitusta, vaan Keisaria, ja täydellisesti ymmärtää arvostaa Hänen hyviä tekojaan, vaikka ne, jos ollaan rehellisiä, ovat hyödyttäneet rahvasta vähiten.*⁴

KUTEN YLLÄ esitetystä muotoilusta käy ilmi, keisari Aleksanteri ei kosiskellut toimillaan rahvasta, ei varsinkaan tilatonta sivukansaa, johon kuului suurin osa Suomen noin miljoonasta asukkaasta. Sivukansan joukossa oli kohtuullisen hyvin toimeentulevia torppareita ja käsityöläisiä, mutta valtaosa heistä eli tukalissa olosuhteissa. He kärsivät jatkuvaa pulaa tärkeimmistäkin ruokatarpeista, ja monen ainoa asuinsija oli talollisen tuvannurkka, aitta, saunarakennus tai jokin kylänlaidan satunnainen tölli tai maakuoppa. Heikoimmat kiersivät pitäjän taloja ruotuköyhinä tai vastaanottivat seurakunnan kirkonkassasta neljästi vuodessa jaettavaa *varttaaliapua*. Talolliset syytivät sivukansaa herkästi laiskuudesta, juopottelusta tai siveettömyydestä, eikä keisarilla ja hallituksella ollut heille muuta annettavaa kuin kehotus hankkia töitä. Mutta työnsaanti oli edeltäneiden sota- ja katovuosien seurauksena vaikeaa. Suuruhtinaskunnan talouselämä oli alkeellista ja täydellisen riippuvaista maanviljelyksestä. Maassa ei ollut ainuttakaan liike-

pankkia, teollisuus tarkoitti lähinnä käsitöitä, ja jopa orastava metsätalous sakkasi, kun Britannia suosi tuontituloilla omaa siirtomaataan Kanadaa.

Sivukansan asema oli heikko myös lain edessä. Ruotsin ajalta periytyvät palkollislait muistuttivat lähinnä maaorjuutta, koska niiden päätarkoituksena oli halvan työvoiman turvaaminen maanomistajille. Niinpä lain silmissä irtain työväki rinnastui lapsiin – he tarvitsivat maanomistajien holhousta, heitä edellytettiin kuuliaisuutta, heitä sai kurittaa ruumiillisesti ja heidän muutto-oikeuksiaan rajoitettiin. Joten jos Juliaana-piika olisi livahtanut vaikkapa kerjuulle ilman seurakunnan lupaa ja pitäjän talollisten suojelusta, hänet olisi voitu tuomita irtolaisuudesta jalkapuuhan tai pakkotöihin Turun kehruhuoneelle. Juliaanan oli siis käytännössä pakko sitoutua jonkun talollisen piiaksi, kuten hän tietysti tekikin. Mäentaan talosta Juliaana sai työpanostaan vastaan ylläpidon, työvaatteet ja pienen rahapalkan. Hän työskenteli talossa vuoden kerrallaan ja valitsi seuraavana syksyllä vaikkapa tallukasta heittämällä, jäikö samaan taloon vai etsikö työtä toisaalta. Jos piialla oli kylliksi onnea ja apua, hän oppi kuitenkin väistämään pahat talot ja löytämään kunnollisen palveluspaikan.⁵

Juliaana näyttää viihtyneen Mäentaassa harvinaisen hyvin, sillä hän asui siellä toistakymmentä vuotta. Hän teki siellä luultavasti kudontatöitä, kuten muutamat muut saman naapuruston naiset. Lain mukaan kutojan ammatti edellytti käräjien erillislupaa, mutta lakia ei maaseudulla orjallisesti noudatettu, ja Mäentaan piiat saivat myydä rauhassa vaatimattomia kangastöitään. Eikä kotitarvekankaisiin tarvittu minkään valtakunnan lupia, vaan jokaisen piian piti kehrätä jouluksi vähintään seitsemän vyyhtiä karkeaa rohdinpellavaa, joka ommeltiin keväällä työvaatteiksi. Pitäjänkankurin valvonnassa tehdyt hienommat kankaat toimitettiin räätäleille, joista parhaat pujottivat langan neulansilmään vaikka selkensä takana. Huittisten räätäleiden loihtimat mekot mukailivat vuosisataisia perinteitä, mutta miesten juhlavaatekerta oli parhailtaan muutoksessa. Ruotsin ajan värikkäät liivit ja polvihousut olivat vaihtumassa mustan-

Tämä 1800-luvun maalaus kuvaa pukeutumista kahden aikakauden välimaastossa. Niinpä osa juhlijoista on pukeutunut uuden muodin mukaisesti pitkiin vaatteisiin, samalla kun toiset tanssivat Ruotsin ajalta periytyneissä liiveissä, polvihousuissa ja kengissä.

harmaisiin takkeihin ja pitkiin suoriin roimahousuihin, joiden talviversiot ommeltiin niin paksuiksi, että ne seisoivat vaikka itsestään. Jalkoihinsa nykyaikainen mies veti pitkät saappaat, kun taas Ruotsin ajan lyhytvartiset jalkineet joutuivat pilkan kohteeksi: *Ook sää ämmäs tappanuk ko sulla kenkät jallaasa on?*⁶

Sodan jälkeiset vuodet olivat Huittisissa levottomia. Maahan tuotiin Venäjältä suuret määrät paloviinaa, jota juotiin sekä humaltumistarkoituksissa että lääkkeeksi lukemattomiin erilaisiin vaivoihin, kuten synnytyskipuihin ja pahanhajuisen hengitykseen. Kansan juopottelutaipumukset näkyivät etenkin Huittisten syksyisillä karjamarkkinoilla, joille pakkautui monen pitäjän markkinaväkeä, eläinlaumoja, rannikkoporvareita ja heidän rihkamakärrijään. Osa Lauttakylän markkinaväestä ei ollut edes kiinnostunut myytävistä eläimistä, vaan he saapui-

vat paikalle pelkän viihteen ja juopottelun takia. Ajan markkinat olivatkin arvostelijoiden mukaan *hirveätä huutoa, sekavaa hälinää, villejä eleitä, mielettömyyttä osoittavia kasvojenväänneitä, hillitöntä intohimoisuutta, kaikkea järjestystä ja lakia uhmailevaa hurjuutta*. Huittisten eläinmarkkinoilla sekasorto yltyi siihen mittaansa, että 1820-luvun taitteessa ne päätettiin lopettaa kokonaan. Päätöksen taustalla vaikutti paikallinen kruununvouti sekä kirkkoherra Arenander, joka halusi laittaa rahvaan juopottelun aisoihin vaikka ruumiillisilla rangaistuksilla. Kirkkoherran kohdalla pilkka osui kuitenkin omaan nilkkaan, sillä eräissä Lauttakylän juhlissa talonpojat yllyttivät hänet juomaan itsensä niin surkeaan kuntoon, ettei hän pystynyt enää edes laulamaan. Kirkkoherran juopumustapausta käsiteltiin lopulta hovioikeudessa asti, mutta tuomiota ei ehditty langettaa ennen kuin 74-vuotias syytetty menehtyi vesitautiin.⁷

Huittisten levottomuutta lisäsivät sodanjälkeisinä vuosina pitäjässä liikkuvat sotilaat, joista osa oli venäläisiä ja osa Ruotsin armeijasta irtisanottuja entisiä ruotumiehiä. He herättivät vanhoillisessa pitäjässä sekä siveellistä että terveydellistä huolta, sillä jotkut sotilaat koettivat päästä eroon kiusallisista sukupuolitaudeista siirtämällä ne yhdynnässä toiselle henkilölle. Ja jos tavallisissa oloissa nuoret elivät vanhempiensa tarkassa valvonnassa, sodanjälkeisinä levottomina vuosina he saattoivat hieman vapautuneemmin kokoontua erinäisiin autiotupiin, joenrannoille tai kyläkeinuille humaltumaan, pelehtimään, tappelemaan ja *menettämään terveytensä ja inhimillisen ulkonäkönsä*. Hyvin mahdollista on, että myös Juliaana-piika osallistui tällaisiin menoihin, sillä juhannuksen 1811 tienoilla hän tuli jo toista kertaa aviottomasti raskaaksi. Tälläkin kertaa Juliaanan salavuoteuskumppani jäi arvoitukseksi, ja tälläkin kertaa hänet ripitettiin synnistään Huittisten kivikirkossa. Seuraavana keväänä Juliaana synnytti kaksosvauvat, joista toinen, pieni poikalapsi, kuoli samana vuonna. Kaksosista toinen, Helenaksi kastettu tytär, jäi sen sijaan henkiin. Jos asiaa tarkasteli kylmän käytännöllisesti, kuten monet tekivät, oli yksikin lapsi köyhälle piialle raskas taakka. Niinpä Juliaanan tytär sijoitet-

tiin jo nelivuotiaana väliaikaisesti paikallisten talonemäntien hoitoon.⁸

Huittisissa kaksinkertainen salavuoteus oli jopa sodanjälkeisinä vuosina sen verran harvinainen synty, että sen katsottiin vääjäämättä osoittavan Juliaanan luonteen heikkoutta. Juliaana sai silti asua Mäentaassa aina 1820-luvun alkuun asti, jolloin hän muutti Kirkonkylän Ala-Kykylään. Tällä kertaa muutos syy oli entinen jääkäri Juha Glad, jonka kanssa Juliaana avioitui vuoden 1822 viimeisenä päivänä. Juha oli syntynyt Punkalaitumella, josta hän oli Suomen sodan jälkeen värväytynyt Venäjän armeijan suomalaisyksikkönä toimimaan Turun pataljoonan Huittisten komppaniaan. Yksikkö ei joutunut näinä vuosina minkäänlaisiin taisteluihin, mutta Juha yleni silti varakorporaaliksi, mikä osoittaa hänen kantaneen leiviskänsä kunnialla. Ensimmäisen vaimonsa kuoleman jälkeen Juha oli kuitenkin jäänyt nelivuotiaan lapsensa yksinhuoltajaksi, minkä seurauksena hän erosi armeijasta, pestautui rengiksi Ala-Kykylään ja avioitui Juliaanan kanssa.

Juliaanan ja Juha Gladin avioliiton taustamaisema oli siis vaatimaton, mikä heijastui vääjäämättä heidän hääjuhlaansa muodollisuuksiin. Vihkimisen suoritti pitäjän kappalaisen sijainen Granlund, ja juhlatarjoamisina oli Ala-Kykylän talon jouluaterioiden tähteitä. Joulun jäljiltä tuvassa lienee ollut myös muutamia olkihimmeleitä, ja jos pelimanni oli saapuvilla ja viina madalsi estot, saattoivat häävieraat kokeilla jopa uutta huvittelumuotoa, polskaa, jota voitiin tanssia kunkin kykyjen mukaan joko pareissa tai ketjuissa, kävellen tai hyppien, vaihto- tai kisa-askeleella. Juliaanan ja Juhan hääjuhla nivoutui siis ikään kuin huomaamatta Ala-Kykylän maatilan joulupyhien jatkumoon, joka päättyi loppiaispäivän jälkeiseen hiivanuuttiin. Tuolloin talojen ovilla kiersi kirjavilla vaaterääsyillä ja vihtasutihännillä naamioituneita nuuttipukkeja, jotka tupaan päästyään alkoivat vaatia talonväeltä viinaa uhkailemalla näitä leikkimielisesti kepeillä. Monessa talossa oli loppiaisenä jäljellä vain joulusahtien hiivaisia sakkoja, mutta kun nekin nousivat ärhäkästi päähän, päättyi juhla-kausi pahimmillaan täysin synti-

sissä merkeissä niin, että tuvanväki mekkaloi ympäriinsä ilkiastomina tai toisen sukupuolen vaatteisiin pukeutuneena.⁹

AVIOITUMISENSA JÄLKEEN Juha Glad mainitaan Huittisissa lumppukauppiaana, minkä toimen hän peri vaimonsa hyvin tuntemalta Mäentaan Erkki Walleniukselta. Toisin sanoen Juha alkoi kierrellä hevoscärryjen kanssa pitäjällä ostelemassa taloista vanhoja vaaterääsyjä, jotka hän myi edelleen Turun tai Tampereen paperitehtaisiin. Siellä vaaterievut lajiteltiin, puhdistettiin, pestiin, paloiteltiin, valkaistiin, liotettiin, litistettiin ja kuivattiin niin, että lopputuloksena syntyi paksua ja kestäväää paperia: *Nyt on tuo entinen halveksittu lumppu, jota tuskin enään kerjäläinenkään olisi kehdannut omistaa, taas siinä muodossa, että voisi jo astua waikka keisarhoweihin.* Juha Glad lukeutui siis niihin aikakauden harvoihin ihmisiin, joilla oli laillinen lupa tehdä rahakauppaa maaseudulla. Aikalaiset eivät hänen työtään kuitenkaan arvostaneet, vaan *lumppuherroja* päinvastoin pilkattiin ja välteltiin niin, että he joutuivat taloissa joskus syömään muista erillään, omalla penkillään. Ala-Kyväskylästä lumppuherra Gladin perhe sai joka tapauksessa asumukseksi pienen torpan, jonka kotipeltoon kylvettiin viljan ohella uutta tulokaslajia perunaa. Siitä oli tullut lyhyessä ajassa sivukansalle elintärkeää ravintoa, jota voitiin syödä paistikkaina, keitettyinä tai suolaveteen kastettuna. Kevättalvella köyhien torppien ruokavarastot olivat silti tyhjät, ja lapset patisteltiin syömään homeisimmatkin leivänkannikat väittämällä, että niistä saa hyvän lauluäänen.

Juliaana Juhontyttären uusi avioliitto ja asuintorppa eivät ohjanneet hänen elämänsä onnellisiin uomiin. Hänen sulhansensa, lumppukauppias Juha Glad, menehtyi mätäkuumeeseen jo kolmen aviovuoden jälkeen tammikuussa 1826, vain 36-vuoden iässä. Lisäksi Juliaana itse oli sokeutumassa, mikä saattoi johtua isorokosta, heikossa pärevalossa tehdyistä kudontatöistä tai sisäänlämpiävistä savupirteistä – valtaosa Huittisten sivukansasta asui edelleen piiputtomissa tölleissä, joiden sisäilma oli etenkin talvikausina savunsakeaa. Aviopuolison kuolema

ja sokeutuminen olivat tietysti 41-vuotiaalle Juliaana-piialle armottomia iskuja, joiden seurauksena hän menetti asuintorppansa ja tienestinsä. Juliaanan tilannetta heikensi entisestään se, ettei hänellä ollut Huittisissa minkäänlaista sukulaisten turvaverkkoa, ja hänen tyttärensä oli vasta 13-vuotias.¹⁰